

Środki odwoławcze w kodeksie postępowania karnego

Tematem mojej pracy są środki odwoławcze w kodeksie postępowania karnego. Każdy proces ma swój początek, przebieg jak i koniec. Jest wymierny w czasie, jednocześnie ma być szybki, ale w praktyce, niestety często się przeciąga. Wszyscy bardzo dobrze zdajemy sobie z tego sprawę, że żaden system procesowy nie może się obejść bez regulacji prawnych związanych z kontrolą decyzji procesowych zapadających w toku procesu karnego. Nawet przy zachowaniu największej staranności w stanowieniu obowiązujących przepisów jak w ich stosowaniu przez organ procesowy istnieją nieporozumienia wydania błędnych decyzji procesowych.

Polski proces karny oparty jest na postępowaniu dwuinstancyjnym stwarzającym możliwość korygowania decyzji wydanych w dwustopniowym postępowaniu. Uruchomienie postępowania zmierzającego do kontroli oraz korygowania prawomocnych orzeczeń sądowych jest możliwe za pomocą nadzwyczajnych środków odwoławczych, służących stronie w postępowaniu administracyjnym lub też sądowym, którego celem jest doprowadzenie do zmiany lub uchybienia orzecznictwa.

Celem niniejszej pracy jest omówienie oraz przedstawienie środków odwoławczych w kodeksie postępowania karnego. Problematyka pracy dotyczy zwyczajnych jak również nadzwyczajnych środków odwoławczych. Środki odwoławcze stanowią zasadniczy składnik środków zaskarżenia. Jest to środek prawny służący stronie w postępowaniu przed sądem, prokuratorem, bądź też innym organem, zmierzający do zmiany lub uchybienia wydanego orzeczenia. Środki te wyróżniają się dwiema następującymi cechami: **Dewolutywnością**, co oznacza wzniesienie środka

odwoławczego powodującego przeniesienie sprawy do wyższego instancyjnie lub innego organu. Może mieć charakter **bezwzględny**, przy apelacji od wyroku, że sprawa musi być rozpatrywana przez organ wyższy. Może być też **względna**, występuje przy zażaleniu, które nie zawsze musi trafić do wyższej instancji – niekiedy może uwzględnić je ten organ, który wydał zaskarżone orzeczenie. Cechuje się też **suspensywnością**, która ma charakter bezwzględny, czyli wstrzymanie wykonalności przez samo wzniesienie środka odwoławczego. Pewne znaczenie dla określenia modelu środków odwoławczych mają warunki formalne oraz tryb, w jakim są rozpatrywane środki odwoławcze. Przez środki odwoławcze należy przede wszystkim rozumieć przewidziane w procedurze sposoby za pomocą, których podmiot uprawniony odwołuje się od orzeczenia naruszającego jego prawa, żądając przeprowadzenia kontroli zaskarżonego orzeczenia.

Polska procedura przewiduje dla środków odwoławczych jedynie formę pisemną (art. 428 § 1 K.p.k.). Jak każde pismo procesowe powinno spełniać przede wszystkim wymogi określone w art. 119 K.p.k. Dodatkowo ustawa wymaga, aby odwołujący się wskazał zaskarżone rozstrzygnięcie lub ustalenie oraz czego się domaga (art. 427 § 1 K.p.k.). Środek odwoławczy adresowany jest do instancji odwoławczej, niemniej jednak powinien być zawsze wniesiony za pośrednictwem sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie.

Ustawa procesowa stawia warunki, od których zależne jest uruchomienie postępowania odwoławczego, należą do nich m.in.:

- **Dopuszczalność środka odwoławczego** oznacza możliwość zaskarżenia danej decyzji procesowej;
- **Wniesienie środka odwoławczego przez uprawnioną osobę** jest kolejną przesłanką skuteczności uruchomienia postępowania odwoławczego;
- **Wniesienie środka odwoławczego w określonym przez prawo terminie** jest kolejnym warunkiem uruchomienia postępowania odwoławczego;

- **Sporządzenie skargi odwoławczej z zachowaniem ustawowych wymogów formalnych** związane jest z pisemną formą środka odwoławczego (art. 428 § 1 K.p.k.).

Przyczyny odwoławcze stanowią kategorię uchybień, które powodują uchylenia lub zmianę zaskarżanego orzeczenia. Ze względu na skuteczność przyczyn odwoławczych możemy wyodrębnić dwa rodzaje: Względne i bezwzględne przyczyny odwoławcze.

Przyczyna względna jest to uchybienie, które wywołuje następstwa procesowe tylko wtedy, gdy było ono treścią zarzutu strony w środku odwoławczym. Na gruncie obowiązującego kodeksu postępowania karnego możemy wyróżnić następujące względne przyczyny odwoławcze. Według art. 438 K.p.k. orzeczenie ulega uchyleniu lub zmianie w razie stwierdzenia: Obrazy przepisów prawa materialnego, Obrazy przepisów postępowania, Błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za postawę orzeczenia, jeżeli mógł mieć on wpływ na treść orzeczenia, Rażąca niewspółmierność kary lub niesłuszne zastosowanie albo niezastosowanie środka zabezpieczającego lub innego środka.

Drugi rodzaj są to bezwzględne przyczyny odwoławcze inaczej uchybienia, które różnią się od innych naruszeń prawa, gdyż mają charakter rażący, powodują one konieczność uchylenia zaskarżonego orzeczenia bez badania ich wpływu na treść orzeczenia. Zawsze wywołują następstwa procesowe, bez względu na to, czy były treścią zarzutu strony czy też nie.

Wśród środków odwoławczych w postępowaniu karnym możemy wyróżnić:

- Zwyczajne środki odwoławcze, czyli apelacja i zażalenie oraz nadzwyczajne, do których zalicza się kasacja i wznowienie postępowania;
- **Zwyczajne środki odwoławcze** pozwalają na zaskarżenie i badanie prawidłowości decyzji nieprawomocnych. Polski proces karny oparty jest na zasadzie dwuinstancyjności. Decyzje, które zostają wydane w pierwszej instancji mogą być poddane kontroli odwoławczej za pomocą postępowania

nia apelacyjnego lub postępowania zażaleniowego. Orzeczenie wydane w wyniku tej kontroli nie może być zaskarżone zwyczajnym środkiem odwoławczym (art. 426 § 1 K.p.k.).

Pierwszym rodzajem zwyczajnego środka odwoławczego od nieprawomocnego wyroku pierwszej instancji (art. 444 K.p.k.), uruchamiającym wszechstronną kontrolę tego wyroku zarówno pod kątem uchybień prawa, jak i uchybień w zakresie ustaleń faktycznych oraz wymiaru kary, z wyjątkiem wyroku nakazowego, od którego przysługuje sprzeciw jest apelacja. **Apelacja** to system odwoławczy charakteryzujący się dwoma bardzo ważnymi cechami, mianowicie: Sąd odwoławczy nie może przeprowadzić postępowania dowodowego, co do istoty sprawy (art. 452 § 1 K.p.k.) oraz powinien swoje ustalenia opierać na treści protokołu rozprawy głównej. Sąd odwoławczy może m.in. merytorycznie zmienić wyrok sądu pierwszej instancji, a więc wydać własne rozstrzygnięcie, ale na podstawie ustaleń dokonanych przez sąd pierwszej instancji. Nie wolno mu skazać oskarżonego, który został uniewinniony przez sąd pierwszej instancji lub co, do którego w pierwszej instancji umorzono, bądź też warunkowo umorzono postępowanie. Nie może też orzec surowszej kary pozbawienia wolności, ani zaostrzyć kary przez wymierzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 454 K.p.k.).

Drugim obok apelacji środkiem odwoławczym jest **zażalenie**. Kodeks przewiduje podejmowane decyzji w trojkiej formie a mianowicie postanowienia, zarządzenia jak i czynności lub bezczynności organów procesowych. W zasadzie można powiedzieć, że forma decyzji odpowiada jej randze. Przyjrzyjmy się teraz postępowaniu odwoławczym przez pryzmat zażalenia. Zażalenie jest to środek odwoławczy, który inicjuje odmianę postępowania odwoławczego, zwaną postępowaniem zażaleniowym. Służy on do kontroli innych niż wyrok decyzji procesowych. Zażalenie może wnieść strona, a także inna osoba, której postanowienie bezpośrednio dotyczy. Warunkiem dopuszczalności zażalenia jest jednak to, by rozstrzygnięcie bądź ustalenie naruszało prawa skarżą-

cego lub szkodziło jego interesom. Warunki formalne zażalenia są ograniczone do minimum – skarżący powinien wskazać zaskarżone rozstrzygnięcie lub ustalenie i podać, czego się domaga. Nieco ostrzejsze wymagania stawia się podmiotom fachowym – oskarżycielowi publicznemu, obrońcy i pełnomocnikowi – powinni oni wskazać zarzuty i uzasadnienie. Zażalenie wnosi się na piśmie do sądu, który wydał zaskarżone rozstrzygnięcie. Jeżeli zażalenie pochodzi od osoby nieuprawnionej, jest spóźnione albo niedopuszczalne, prezes sądu (w praktyce – upoważniony sędzia albo przewodniczący wydziału) w formie zarządzenia odmawia przyjęcia zażalenia. Na to zarządzenie również przysługuje zażalenie. Zażalenie wnosi się w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia postanowienia, a jeżeli postanowienie podlega doręczeniu – to od dnia doręczenia. Zażalenie posiada dwie bardzo ważne cechy a mianowicie suspensywność i dewolutywność. Względna suspensywność uregulowana została w art. 462 §1 K.p.k., który stanowi, że zażalenie nie wstrzymuje wykonywania zaskarżonego postanowienia, co do zasady nie wstrzymuje jego wykonania, mimo, że jest ono prawomocne. Jednak sąd, który je wydał lub też sąd powołany do rozpoznania zażalenia może wstrzymać wykonanie postanowienia. Zażalenie jest także środkiem względnie dewolutywnym, co oznacza wg art. 463 § 1 K.p.k., że sąd, na którego postanowienie złożono zażalenie, może je uwzględnić, jeżeli orzeka w tym samym składzie, w którym wydał zaskarżone postanowienie. Oznacza to, że wniesienie zażalenia nie zawsze powoduje jego rozpoznanie przez organ odwoławczy.

Nadzwyczajne środki zaskarżenia to środki prawne umożliwiające kontrolę prawomocnych orzeczeń sądowych kończących postępowanie sądowe. Za ich pomocą zaskarżalne są postanowienia jak i wyroki sądowe kończące postępowanie, a więc te orzeczenia, które są niewzruszalne w trybie zwyczajnych środków odwoławczych. Polski Kodeks postępowania karnego opowiada się za stabilnością prawomocnych orzeczeń, wprowadzających kontrolę w wyjątkowych sytuacjach, związanych z nadzwyczajnymi środkami zaskarżenia. Środki te przybierają postać kasacji

(art. 518 K.p.k.) oraz wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądu (art. 540 K.p.k.).

Kasacja to nadzwyczajny środek zaskarżenia od prawomocnego wyroku sądu odwoławczego. W Polsce kasacje, środki zaskarżenia wyroków zapadłych w postępowaniu karnym, rozpoznaje Sąd Najwyższy. Kasację ma prawo wnieść: strona (kasacja tzw. zwyczajna) tylko od prawomocnego wyroku sądu odwoławczego kończącego postępowanie, jeżeli jednak nie zaskarżyła ona wyroku sądu I instancji, a sąd odwoławczy wyrok ten utrzymał w mocy albo zmienił na jej korzyść, kasacja nie przysługuje (nie dotyczy kasacji opartej na tzw. bezwzględnych przesłankach odwoławczych z art. 439 k.p.k.), a także może wnieść Prokurator Generalny, Naczelny Prokurator Wojskowy lub Rzecznik Praw Obywatelskich (kasacja tzw. nadzwyczajna) od każdego prawomocnego orzeczenia sądu, kończącego postępowanie. Kasacja powinna odpowiadać ogólnym wymogom pisma procesowego, a ponadto należy w niej wskazać, na czym polega zarzucane uchybienie. Może ono dotyczyć wyłącznie: zaistnienia tzw. bezwzględnej przesłanki odwoławczej (z art. 439 k.p.k.) albo innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. Kasacja nie może być wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary. Dodatkowo, kasacja na korzyść przysługuje tylko wtedy, gdy oskarżony został skazany na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, a na niekorzyść tylko wtedy, gdy został on uniewinniony albo postępowanie zostało umorzone ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu, wynikające z ustawy nie podleganie sprawcy karze, względnie niepoczytalność sprawcy. Ograniczenie to nie ma zastosowania w razie oparcia kasacji na bezwzględnych przesłankach odwoławczych. Kasacja wnoszona przez stronę musi być sporządzona i podpisana przez obrońcę lub pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym. Strona wnosi kasację do SN za pośrednictwem sądu odwoławczego, pozostałe podmioty uprawnione – bezpośrednio.

Wznowienie postępowania będące drugim obok kasacji, kodeksowym nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, służącym do reaktywowania prawomocnie zakończonego postępowania. Nie każde rozstrzygnięcie, które zapada w toku postępowania karnego może być przedmiotem wznowienia, dlatego też rozdział 56 K.p.k. dotyczy, wyłącznie wznowienia postępowań zasadniczych, które są orzeczeniem w przedmiocie sprawstwa jak też winy oskarżonego. Wznowienie postępowania sądowego jest możliwe w przypadku wykrycia, iż w toku procedowania sądu zaistniały okoliczności, które mogły mieć rzeczywisty wpływ na wynik sprawy. W przeciwieństwie do kasacji, która służy wyłącznie wychwyceniu błędów popełnionych przez sam sąd rozpoznający sprawę, wznowienie postępowania ma jednak na celu wykrycie jak również ewentualne usunięcie błędów, na które sąd orzekający w sprawie nie miał, co do zasady, wpływu. Możemy wyróżnić dwa rodzaje wznowienia postępowania: na wniosek oraz z urzędu.

Wznowienie postępowania na wniosek jest nieodzownym warunkiem wznowienia jest wniosek strony lub osoby najbliższej (na korzyść w razie śmierci skazanego). Wniosek ten, jeżeli nie pochodzi od prokuratora, powinien być sporządzony jak również podpisany przez adwokata lub radcę prawnego (art. 545 § 2 K.p.k.). Wznowienie postępowania z urzędu dopuszczalne jest w razie ujawnienia się jednej z bezwzględnych przyczyn odwoławczych (uchybień wymienione w art. 439 § 1 K.p.k.), przy czym wznowienie postępowania z powodu niewzględnienia niektórych negatywnych przesłanek procesu, pozbawia oskarżonego obowiązkowego obrońcy lub rozpoznania sprawy w nieobecności oskarżonego, gdy jego obecność była obowiązkowa, może nastąpić tylko na korzyść oskarżonego (art. 542 § 3 K.p.k.).

Podsumowując, w polskim porządku prawnym uprawnienie do zaskarżenia przez stronę rozstrzygnięcia, co do winy jak również kary zapadającego w pierwszej instancji stanowi obecnie niepodlegający ograniczeniu standard. Możliwość

kwestionowania innych rozstrzygnięć zapadających w pierwszej instancji jest jednym słowem limitowana.